YUQORI MALAKALI SPORTCHILARNING DOPINGGA NISBATAN NIZOLI MUNOSABATI (OG‘IR ATLETIKA MISOLIDA)

Donayev Davronbek Sherbek o‘g‘li - Jismoniy madaniyat ta’lim yo‘nalishi talabasi
abdumannobnorbutayev2002@gmail.com

Norpulatov Do‘stimoil SHuhrat o‘gli - Jismoniy madaniyat ta’lim yo‘nalishi talabasi
dustimoil@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada sport tayyorgarligi jarayonida doping vositalaridan foydalanishga bo‘lgan munosabatni aniqlashga bag‘ishlangan yuqori malakali sportchilarning anketa so‘rovi ma’lumotlari tahlil qilingan. Olingan ma’lumotlar asosida og‘ir atletika bilan shug‘ullanuvchi yuqori malakali sportchilarning sportda dopingdan foydalanishga nisbatan qadriyatlar tizimidagi qarama-qarshiliklar aniqlandi.

Kirish. Zamonaviy yuqori natijalar sportida doping preparatlarini iste’mol qilish muammosi tobora yetakchi o‘rinni egallamoqda. Shu bilan birga, ushbu maqolada e’tibor qaratiladigan qiziqarli fakt shundaki, sportchilarning o‘zlarida bu

hodisaga nisbatan juda ziddiyatli munosabat mavjud. Dolzarbligi. Ushbu masalaning dolzarbligi jismoniy tarbiya va sport tizimida faoliyat yuritayotgan sportchilar va mutaxassislar tomonidan har qanday holatda ham sport maydonlarida g‘alabani ta’minlashga qaratilgan barcha usullarni izlashdan iborat. Bunday yo‘llardan biri, bir tomondan, sportchilarning ish qobiliyatini rag‘batlantiruvchi, ikkinchi tomondan, sportchi organizmidagi fiziologik va psixologik jarayonlarning tabiiy kechishini buzuvchi turli xil dori vositalaridan sportda keng foydalanishdir. Bu moddalar va usullar doping deb tasniflanadi va ularni sportda qo‘llash taqiqlanadi. Og‘ir atletika bilan shug‘ullanuvchi yuqori malakali sportchilarning dopingga bo‘lgan munosabatini aniqlash maqsadida anonim so‘rovnoma o‘tkazildi.

Tadqiqotda 10 nafar yuqori malakali sportchilar (2 nafar sport ustaligiga nomzod, 5 nafar sport ustasi va 3 nafar xalqaro toifadagi sport ustasi) ishtirok etdi, ulardan 5 nafari ayol va 5 nafari erkak. So‘rov ishtirokchilarining o‘rtacha yoshi 20 yoshni, tanlangan sport turi bo‘yicha o‘rtacha ish staji 7 yilni tashkil etdi. So‘rovnomaning bir qator savollari ochiq xarakterga ega bo‘lib, respondentlardan taklif etilgan savolga o‘z javoblarini yozish so‘ralgan. Shunday qilib, "Sizning tushunchangizda doping nima?" degan savolga shartli ravishda uch guruhga bo‘lish mumkin bo‘lgan javoblar olindi.

Birinchi guruh, bu doping nima ekanligini yetarlicha aniq tasavvur va tushunchaga ega bo‘lgan javoblar - 20% sinaluvchilar. Ikkinchi guruh, bu ko‘proq dopingga bevosita aloqadorlikni tavsiflovchi javoblar (masalan: doping bu yaxshi) bo‘lib, ushbu guruhga sportchilarning aksariyat javoblari (70%) va uchinchi guruh javoblari doping nima ekanligini bilmaslik yoki tushunmaslik, atigi 10% sinaluvchilar kiritilgan. "Siz dopingning qanday turlarini bilasiz?" degan savolga berilgan javoblar tahlili ham sportchilarning doping turlari haqida noaniq va zaif tasavvurga ega ekanligini ko‘rsatdi, shuning uchun so‘ralganlarning atigi 30 foizi ro‘yxatga anabolik, giyohvand moddalar va spirtli ichimliklarni kiritgan. Ochiq savollardan tashqari, sportchilarga bir qator savollarga javob berishda 0 dan 10 ballgacha bo‘lgan shkalalar yordamida dopingga bo‘lgan munosabatini baholash taklif etildi. Shunday qilib, "Siz dopingga qanday munosabatdasiz?" degan savolga o‘rtacha qiymat bo‘yicha noaniq (χ=6 ball) javoblar olindi. Biroq, standart og‘ish ko‘rsatkichlarining tahlili (s=3,8 ball) respondentlarning dopingga nisbatan qarama-qarshi munosabatini ko‘rsatadi, chunki so‘ralganlarning 50% dopingga ijobiy, 30% salbiy va yana 20% noaniq munosabatda. Javoblarning sezilarli darajada qutbliligi og‘ir atletikachilarning doping preparatlariga bo‘lgan munosabatining noaniqligini ta’kidlaydi. "Sportda dopingsiz yuqori natijalarga erishish mumkinmi?" degan savolga berilgan javoblar tahlili javoblarda katta bir ma’nolilikni ko‘rsatdi, ya’ni o‘rtacha qiymat atigi χ=2,7 ballni, standart og‘ish s=2,1 ni tashkil etdi, bu

sportchilarda dopingsiz sportda yuqori natijaga erishish ehtimoli kam degan tasavvur shakllanganligini ko‘rsatadi. "Sportda dopingni taqiqlash kerakmi?" degan savolga berilgan javoblarning o‘rtacha ko‘rsatkichi χ=6,1 ballni, standart og‘ish s=4,4 ballni tashkil etdi. Shu bilan birga, sportchilarning ushbu savolga bergan javoblarida ham fikrlar qutbliligi kuzatiladi: ularning 50 foizi dopingni taqiqlash zarurligini ta’kidlaydi, 40 foizi doping vositalarini taqiqlashga qarshi va 10 foizi ushbu masala bo‘yicha aniq shakllangan pozitsiyaga ega emas. "Og‘ir atletikada doping kerakmi?" degan savolga og‘ir atletikachilarning aksariyati ijobiy javob berishdi, so‘ralganlarning 60% aniq javob bera olmadilar, 20% va yana 20% ushbu sport turida doping kerak emas deb hisoblashadi, o‘rtacha qiymat χ=6,9 ni tashkil etdi, standart og‘ish s=4,14 ball. "Siz dopingdan foydalanishni rad etishga tayyormisiz?" degan savolga berilgan javobda quyidagi natijalar olindi: 40% dopingdan voz kechishga tayyorligini bildirgan, 30% ushbu savolga aniq javob bera olmaydi va yana 30% doping preparatlaridan voz kechishga tayyor emas, bunda o‘rtacha ko‘rsatkich χ=5,8 ni tashkil etib, standart og‘ish s=4,13 ga teng bo‘ldi. Sportchilarning "Sizning fikringizcha, doping sizning sog‘lig‘ingizga qanday ta’sir ko‘rsatadi?" degan savolga bergan javoblari natijasi juda muhim va qiziqarlidir. Sportchilarning asosiy guruhi 60% doping salomatlik holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi deb javob berishgan, 30% aniq javob berishmagan va faqat 10% doping ularning sog‘lig‘iga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi deb hisoblashadi, bunda o‘rtacha qiymat χ=2,8, s=3,5 ballni tashkil etgan. Shunday qilib, sportchilarning dopingning sog‘liqqa ta’siri haqida bilmasligi va xabardor emasligi haqida gapirishning hojati yo‘q. "Doping sport natijasiga qanday ta’sir ko‘rsatadi?" Og‘ir atletikachilarning 90 foizi doping qo‘llash sport natijasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi deb hisoblab, maksimal yuqori 10 ball qo‘ygan va faqat 10 foiz respondent aniq javob bermagan. Shu bilan birga, o‘rtacha qiymat χ=9,7 ballni, standart og‘ish atigi s=0,9 ni tashkil etdi, bu sportchilarning ushbu masala bo‘yicha tasavvurlarida to‘liq yakdillikni ko‘rsatadi.

Shunday qilib, og‘ir atletika bilan shug‘ullanuvchi yuqori malakali sportchilarning javoblarini tahlil qilish, bir tomondan, doping preparatlarini qo‘llashning sport natijasiga ham, uni qo‘llovchining sog‘lig‘iga ham ta’sirini tushunishda yetarlicha aniq ko‘rsatmalar mavjudligini ko‘rsatdi, ya’ni biz sportchilarning ushbu hodisaga nisbatan shakllangan pozitsiyalari haqida gapirishimiz mumkin. Boshqa tomondan, javoblarda dopingga ikki xil munosabat kuzatiladi, chunki bir xil sportchilar uning salomatlikka salbiy ta’sirini anglaydilar, lekin shu bilan birga, ularning tasavvurlariga ko‘ra, dopingsiz sportda jiddiy narsaga erishib bo‘lmasligini bilishadi. Shunday qilib, biz sportchilarda aniq ifodalangan kognitiv dissonans faktini ta’kidlashimiz mumkin, bu jiddiy ichki shaxsiy ziddiyat uchun asos yaratadi, chunki sportchi sport cho‘qqilariga erishish uchun o‘z salomatligini

yomonlashtirishga "majbur." Zamonaviy sportdagi, shu jumladan, milliy sportdagi bunday vaziyat "oltin medal"ning har qanday insonning asosiy qadriyati bo‘lgan "sog‘liq" va boshqa axloqiy kategoriyalardan ustunligi bilan bog‘liq. Albatta, yuqori natijalar sporti o‘ziga xos soha bo‘lib, unda aynan musobaqalardagi g‘alaba ko‘rinishidagi natija hal qiluvchi rol o‘ynaydi, unga erishish vositalari esa juda xilma-xil bo‘lishi mumkin va ko‘pincha murabbiy sportchi bilan birgalikda ularning yaqqol ifodalangan salbiy ta’siriga qaramay, "tez va oson" tanlovni amalga oshiradi. Respondentlarning bunday javoblari, umuman olganda, o‘quv-mashg‘ulot jarayonining samaradorligini oshirish uchun bir qator vositalardan muqobil foydalanish imkoniyatini tasdiqlaydi, ammo ular tomonidan belgilangan vositalar va usullarning juda qisqa ro‘yxati mavjudligi e’tiborni tortadi, bu esa sportchilarning zamonaviy tayyorgarlik tizimining barcha imkoniyatlaridan yetarli darajada xabardor emasligini ko‘rsatadi. Ushbu tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy yuqori darajadagi sportda sportchilar ruhiyatining kognitiv va qadriyat sohalarida yaqqol qarama-qarshilik mavjud bo‘lib, ular sportchining ruhiy va somatik holatini chuqurlashtiradigan, shaxslararo munosabatlarning salbiy fonini keltirib chiqaradigan, uning sog‘lig‘iga va umuman butun tayyorgarlik tizimining samaradorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadigan chuqur, barqaror, ko‘pincha anglanmagan ichki shaxsiy nizolarni shakllantirish uchun asos yaratishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Nikolayev, P.P. Psixologicheskiye aspekti sportivnoy podgotovki / P.P. Nikolayev, I.V. Nikolayeva // Bezopasnost jiznedeyatelnosti i zdorovesberejeniye na sovremennom etape: perspektivi razvitiya: materiali Vseros. nauch.-prakt. konf. (Samara, 25-26 okt. 2012g.) - Samara, 2012. - S. 156-157.

2. Zinchenko, Yu.P. Psixologiya sporta / Pod red. Yu.P. Zinchenko, A.G. Tonevitskogo // Monografiya. - M.: MGU, 2011. - 424 b. 3. Martirosova T.A. Zdorovыy obraz jizni v kontekste fizkulturno-ozdorovitelnoy deyatelnosti v vuze. Innovatsii v nauke i praktike / T.A. Martirosova, Ye.V. Novikova // Sbornik statey po materialam VI mejdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferensii (15 marta 2018g., g. Barnaul). Soat 5 da

3 / - Ufa: Izd. Dendra, 2018. - S. 69 - 76.

4. Zotin, V.V. Krossfit kak sredstvo povisheniya effektivnosti protsessa fizicheskogo vospitaniya v vuzax / V.V. Zotin, M.N. Antonenko, K.O. Galiga // Allee nauki. - 2017. - T.2. - No9. - B. 823-825;